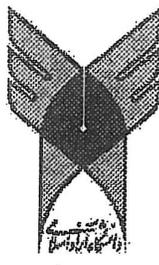

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مجلس شورای اسلامی

به نام خدا

مشور اخلاق پژوهش

بیاری از خداوند سبحان و اعتماد بر این که عالم محضر خداست و بهره ناکثر بر اعمال انسان در مکتور پاس داشت مقام بلند دانش و پژوهش و نظریه آیینت
چاکه دانشگاه آملای فرهنگ و تمدن بشری، نادر انجمن و احسان بیات علمی و اندکهای دانشگاه آزاد اسلامی مشهد می گردیم اصول زیر را در انجام
نهایت های پژوهشی در نظر قرار داده و از آن تعقیب کنیم:

۱- اصل برانست: التزام بر برانست جوی از حرکت در رفتار غیر حرفه ای و اعلام موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و پژوهش را به سبب های غیر علمی می آلائند.

۲- اصل رعایت انصاف و امانت: تمهید به اجتناب از حرکت جانب داری غیر علمی و محافظت از اسرار، تجسیرات و منافع در اختیار.

۳- اصل ترویج: تمهید به روح دانش و اسناد تلخ تحقیقات و انتقال آن به همکاران علمی و دانشجویان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد.

۴- اصل احترام: تمهید به رعایت حریم ها و حرمت ها در انجام تحقیقات در رعایت جانب تعدد خودداری از حرکت حرمت شکنی.

۵- اصل رعایت حقوق: التزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران و پژوهشگران (انسان، حیوان و نبات) و سایر صاحبان حق.

۶- اصل رازداری: تمهید به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد سازمان ها و کشور و کلیه افراد و نهاد های مرتبط با تحقیق.

۷- اصل حقیقت جویی: تلاش در ریشه یابی جوی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از حرکت پنهان سازی حقیقت.

۸- اصل مالکیت مادی و معنوی: تمهید به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه همکاران پژوهش.

۹- اصل منافع ملی: تمهید به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن به پیشبرد توسعه کشور و کلیه عوامل پژوهش.

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تهران مرکزی
دانشکده ادبیات و علوم انسانی، گروه زبان و ادبیات
فارسی
پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی
ارشد (M.A)
گرایش: زبان و ادبیات فارسی

عنوان :

تحلیل اندیشه های سیاسی فردوسی

استاد راهنما:

دکتر مریم صادقی

استاد مشاور:

دکتر شروین خمسه

پژوهشگر:

کلثوم سلامتی

زمستان ۱۳۹۱

تقدیم به:

تمامی آنانکه برای اعتلای فرهنگ ایران و ایرانی می کوشند

و به پدرم:

که همواره مانند کوهی سبزه تکیه گاهم بوده است.

و مادرم:

بانوی عشق و ایثار

تشکر

خاضعانه و خاشعانه سر تسلیم و ارادت به درگاه یگانه معبود هستی فرود می آورم که هر قدمی که به سوی موفقیت برداشته ام همه از عنایات اوست.

سپس از همکاری و راهنماییهای صمیمانه و بی دریغ استاد گرامی و ارجمندم سرکار خانم دکتر صادقی در مقام استاد راهنمای پایان نامه تشکر و قدردانی می نمایم ، که در طول مدت تحصیل در مقطع کارشناسی ارشد و در طی مدت انجام پایان نامه بنده را مرهون محبت های بی پایان خویش نموده و از دریای بیکران دانش خود بهره مند فرمودند.

و همچنین از سرکار خانم دکتر خمسه در مقام استاد مشاور پایان نامه که با نقطه نظرات مهم به جای خود مرا در اتمام این پایان نامه یاری رساندند نهایت تشکر را دارم.

و همچنین از استاد عالیقدرم جناب آقای دکتر رنجبر که قبول زحمت نموده و پایان نامه اینجانب را مطالعه فرمودند و داوری این رساله را بر عهده گرفتند سپاسگذاری می نمایم.

و از تمامی اساتیدی که در طول مدت تحصیل بنده در دانشگاه ، خالصانه اطلاعات خود را در اختیار دانشجویان قرار می دادند قدردانی می نمایم.

از خانواده عزیزم و به خصوص خواهر دردانه ام که همواره یار و مشوق من در تمام مراحل زندگی هستند کمال تشکر را دارم.

و از مادر بزرگ عزیزم خانم شیری، که عشق به شاهنامه را از کودکی با نقل داستانهای شیرین آن در شریانهای من جاری ساخت سپاسگذارم و بر دستان مهربانش بوسه می زنم.

و در پایان از همه آنانی که در طی انجام پایان نامه با همکاری خود دشواریهای راه را برایم هموار نمودند مراتب قدردانی و تشکر را بجا می آورم.

بسمه تعالی

تعهد نامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

- اینجانب کثوم سلامتی دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته به شماره دانشجویی ۸۷۰۰۰۰۰۱۵۰۰ در رشته زبان و ادبیات فارسی که در تاریخ ۹۱/۱۱/۲ از پایان نامه خود تحت عنوان تحلیل اندیشه های سیاسی فردوسی با کسب نمره هجده و درجه عالی دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم:
- ۱- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و...) استفاده نموده ام مطابق ضوابط و رویه های موجود نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.
 - ۲- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاهها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.
 - ۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ، ثبت اختراع و... از این پایان نامه داشته باشم از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.
 - ۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدارک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی: کثوم سلامتی

تاریخ و امضا،

بسمه تعالی

در تاریخ: ۹۱/۱۱/۲

دانشجوی کارشناسی ارشد آقا/خانم کلثوم سلامتی از پایان نامه خود دفاع نموده و با
نمره بحروف ص و با درجه عالی مورد تصویب قرار گرفت.

امضاء استاد راهنما

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

چکیده

فصل اول: کلیات پژوهش

۲	۱-۱ بیان مسئله
۲	۲-۱ هدف تحقیق
۳	۳-۱ اهمیت موضوع تحقیق و انگیزه انتخاب آن
۳	۴-۱ سوالات تحقیق
۳	۵-۱ فرضیات تحقیق
۴	۶-۱ مدل تحقیق
۴	۷-۱ مهمترین مفاهیم و اصطلاحات خاص پژوهش
۴	۱-۷-۱ سیاست
۵	۲-۷-۱ تعریف قدرت
۶	۳-۷-۱ حاکمیت
۶	۴-۷-۱ اقتدار
۷	۵-۷-۱ تعریف کشور
۸	۶-۷-۱ اندیشه سیاسی
۹	۸-۱ روش تحقیق
۹	۹-۱ مراحل انجام پژوهش
۹	۱۰-۱ قلمرو تحقیق
۱۰	۱۱-۱ جامعه آماری
۱۰	۱۲-۱ محدودیت های پژوهش

فصل دوم : مطالعات نظری

۱۲	۱-۲ مقدمه
۱۲	۲-۲ اندیشه های سیاسی خواجه نظام الملک طوسی

۱۶	۳-۲ اندیشه های سیاسی غزالی
۱۸	۴-۲ اندیشه های سیاسی فارابی
۲۰	۵-۲ چارچوب نظری پژوهش
۲۱	۶-۲ پیشینه تحقیق
۲۱	۷-۲ تبیین علت انجام پژوهش

فصل سوم : روش شناسی تحقیق

۲۳	۱-۳ منابع روش تحقیق
۲۳	۲-۳ جامعه آماری
۲۳	۳-۳ حجم نمونه
۲۳	۴-۳ ابزار جمع آوری داده ها
۲۴	۵-۳ مراحل انجام پژوهش

فصل چهارم: اندیشه های سیاسی فردوسی

۲۶	مقدمه
۲۷	۱-۴ بخش اول: در خصوص حکیم فردوسی
۲۸	۱-۴-۱ گفتار اول: مقدمه ای در خصوص حکیم فردوسی
۲۹	۱-۴-۲ گفتار دوم : موضوع شاهنامه
۳۱	۱-۴-۳ گفتار سوم: تاریخ عصر فردوسی
۳۳	۲-۴ بخش دوم: تحلیل اندیشه های سیاسی فردوسی و ساختار اجتماعی
۳۴	مقدمه
۴۲	۱-۲-۴-۱ گفتار اول : پادشاه :
۴۳	۱-۲-۴-۱-۱ اصول آرمانشاهی
۵۱	۱-۲-۴-۲-۱ ویژگیهای پادشاه
۵۱	۱-۲-۴-۲-۱-۲ ویژگیهای جسمانی پادشاه
۵۹	۱-۲-۴-۲-۱-۲ فره
۷۴	۱-۲-۴-۳-۱ خرد

۸۶ ۴-۲-۱-۲-۴ اصالت نژادی و تفاخر به دودمان و نیاکان
۹۷ ۵-۲-۱-۲-۴ اتحاد شهریاری و دینیاری
۱۰۸ ۳-۱-۲-۴ وظایف پادشاهان
۱۰۹ ۱-۳-۱-۲-۴ فراگیری آداب شهریاری
۱۲۰ ۲-۳-۱-۲-۴ عدالت
۱۳۴ ۳-۳-۱-۲-۴ مشورت نمودن
۱۴۷ ۴-۳-۱-۲-۴ رزمیاری و کین خواهی پادشاهان
۱۵۴ ۴-۱-۲-۴ موضوع جانشینی پادشاه
۱۶۳ ۲-۲-۴ گفتار دوم: روحانیان
۱۶۳ مقدمه
۱۶۴ ۱-۲-۲-۴ مقامات روحانیان
۱۶۴ ۱-۱-۲-۲-۴ موبدان
۱۶۹ ۲-۱-۲-۲-۴ هیربدان
۱۶۹ ۳-۱-۲-۲-۴ دادور یا قاضی
۱۷۰ ۴-۱-۲-۲-۴ آذربدان
۱۷۰ ۵-۱-۲-۲-۴ مغان اندرزبید
۱۷۰ ۶-۱-۲-۲-۴ مغان
۱۷۱ ۲-۲-۲-۴ وظایف کلی روحانیان
۱۷۴ ۱-۲-۲-۲-۴ زمان ولادت
۱۷۵ ۳-۲-۲-۲-۴ آزمایش خرد و خردمندی افراد
۱۷۶ ۴-۲-۲-۲-۴ خوابگزاران
۱۷۷ ۵-۲-۲-۲-۴ انتخاب پادشاه و نهادن تاج بر سر شاهان
۱۸۱ ۶-۲-۲-۲-۴ نیابت شاهی
۱۸۲ ۷-۲-۲-۲-۴ همراهی شاه در جنگ ها
۱۸۲ ۸-۲-۲-۲-۴ در مواقع شکار
۱۸۳ ۹-۲-۲-۲-۴ آموزش
۱۸۳ ۱۰-۲-۲-۲-۴ مشاوران شاه
۱۸۳ ۱۱-۲-۲-۲-۴ ستاره شناس

۱۸۵ ۳-۲-۴ گفتار سوم: ارتشتاران
۱۸۵ مقدمه
۱۸۷ ۱-۳-۲-۴ ساختار ارتشتاران
۱۸۷ ۱-۱-۳-۲-۴ سپاه
۱۸۸ ۲-۱-۳-۲-۴ سواره نظام
۱۸۹ ۳-۱-۳-۲-۴ پیاده نظام
۱۹۱ ۴-۱-۳-۲-۴ فیل سواران
۱۹۲ ۲-۲-۳-۲-۴ آرایش سپاه جنگی
۱۹۴ ۳-۳-۲-۴ وظیفه فرماندهان در کارزار
۱۹۶ ۴-۳-۲-۴ پرچم
۲۰۱ ۵-۳-۲-۴ جنگ در شاهنامه
۲۰۱ مقدمه
۲۰۲ ۱-۵-۳-۲-۴ گردآوری سپاه
۲۰۵ ۲-۵-۳-۲-۴ بخشش بر سپاهیان
۲۰۶ ۳-۵-۳-۲-۴ آرایش لشکریان
۲۰۹ ۴-۵-۳-۲-۴ برکناری شاه آینده از جنگیدن
۲۱۱ ۵-۵-۳-۲-۴ خردنگرفتن دشمن
۲۱۲ ۶-۵-۳-۲-۴ رجزخوانی در جنگ
۲۱۳ ۷-۵-۳-۲-۴ بخشش بر سپاهیان زندهارخواه
۲۱۸ ۴-۲-۴ گفتار چهارم: پهلوانان
۲۱۸ مقدمه
۲۲۸ ۱-۴-۲-۴ ویژگیهای پهلوانان
۲۳۰ ۱-۱-۴-۲-۴ فرمندی پهلوانان
۲۳۲ ۲-۱-۴-۲-۴ انتخاب افراد شایسته به پادشاهی
۲۳۸ ۳-۱-۴-۲-۴ تعدیل قدرت پادشاهان
۲۴۲ ۴-۱-۴-۲-۴ دلیری و شجاعت
۲۴۶ ۵-۱-۴-۲-۴ حفظ نام و آوازه

- ۲۵۰ ۶-۱-۴-۲-۴ پهلوانان پشت و پناه لشگرند.....
- ۲۵۳ ۲-۴-۲-۴ تضعیف مقام پهلوانان در دستگاه حکومتی.....
- ۲۵۷ ۵-۲-۴ گفتار پنجم: دهقانان.....
- ۲۶۳ ۳-۴ بخش سوم: اندیشه ایرانشهری و اندیشه آرمانشهری.....
- ۲۶۴ ۱-۳-۴ اندیشه ی ایرانشهری.....
- ۲۶۸ ۲-۳-۴ آرمانشهر.....
- ۲۷۱ ۱-۲-۳-۴ ویژگی های آرمانشهر.....

فصل پنجم یافته ها

- ۲۷۶ یافته ها.....
- ۲۸۲ فهرست منابع و مآخذ.....

چکیده :

شاهنامه، همانگونه که فردوسی در گفتار اندر فراهم آوردن کتاب بیان می کند در آیین کشورداری ایران پیش از اسلام است. او شاهنامه را در قرن چهارم با هدف روشن ساختن حکمت خسروانی (حکمت شاهان) و اندیشه سیاسی پیش از اسلام به رشته نظم در آورده است.

در این کتاب آیین حکومت در چهار شاخه اصلی: شاهان، موبدان، پهلوانان (ارتشتاران) و طبقات چهارگانه مردم بیان نموده و در هر قسمت مهم ترین مولفه های اندیشه سیاسی در ایران پیش از اسلام از دیدگاه خود متأثر از اندیشه سیاسی و حکمت خسروانی بوده را بیان نموده است

پژوهش به روش تحلیل محتوایی کیفی و تحلیلی و توصیفی مهم ترین مولفه های اندیشه سیاسی را از دیدگاه فردوسی بررسی نموده است.

یافته های پژوهش نشان دهنده آن است که فردوسی در محور شاهان، چهار مسأله و مولفه اساسی را همراه با فرعیات آن ذکر کرده که عبارتند از اصول آرمانشاهی، ویژگی های پادشاه، وظایف پادشاه و موضوع جانشینی پادشاه

در محور موبدان دو مولفه اصلی را همراه با فرعیات آن از جمله مقامات و وظایف موبدان بیان نموده است

در بحث مربوط به پهلوانان ابتدا به ویژگی آنان پرداخته و سپس مولفه ها و مسائل مربوط به آن را در پنج مولفه که عبارتند از ساختار ارتشتاران، آرایش سپاه، وظیفه فرماندهان و نشانه و پرچم و نیز اصول جنگ را روشن نموده است.

و در بحث طبقات و موضوعات فرعی آن به صورت چهار مولفه بیان شده (روحانیان، جنگیان، دبیران، توده ملت)

در این پژوهش مدلهای گوناگون اندیشه های سیاسی در قسمت های مذکور ترسیم شده است (مدل پادشاهان، موبدان، ارتشتاران (پهلوانان) و طبقات چهارگانه مردم)

واژگان کلیدی: اندیشه های سیاسی، قدرت، آیین حکومت (حکمت خسروانی) موبدان (روحانیان) ارتشتاران (جنگیان، پهلوانان) ساختار چهارگانه جامعه ایرانی (روحانیان، جنگیان، دبیران، توده ملت) سرزمین ایرانشهر.

مرامقر است که امروز که من این تألیف می‌کنم، بزرگان اند که اگر به راندن تاریخ مشغول
گردند، تیر بر نشانه زنده و به مردمان نمایند که ایشان سوارند و من پیاده و من با ایشان در پیادگی کند
و بالکنی منقرس. و چنان واجب کنده که ایشان بنوشتمدی و من بیاموزمی و چون سخن
گویندی من بشومی و لکن چون دولت ایشان را مشغول کرده است پس من به خلیفتی
ایشان، این کار پیش گرفتیم که اگر توقف کردمی منظر تا ایشان بدین شغل سپردازند بودی که

سپرداختی.

فصل اول

کلیات پژوهش

۱-۱ بیان مساله :

شاهنامه در بردارنده چگونگی روابط شاهان و آیین حکومت آنان تا پیش از اسلام است در دوره‌های سه گانه، فردوسی به تبیین عملکرد شاهان آرمانی و کیفیت حکومت آنان بر سرزمین ایرانشهر که سرزمین آرمانی است می پردازد و از این رهگذر شاهان آرمانی و شاهان غیر آرمانی و تورانی را معرفی می نماید تا الگویی برای حکومت در ایران باشد . در این پژوهش فردوسی ویژگیهای شاهان آرمانی چون فره ایزدی ، خرد سیاسی و ... را برمی شمارد و در قالب اشعار حماسی این عوامل را بنیاد فرضیه حکومت بر سرزمین آرمانی معرفی می کند بنابراین لازم است که این اثر بزرگ که تا کنون در این ابعاد به طور جامع و کامل بررسی نشده مورد تحلیل واقع شود .

۱-۲ هدف تحقیق:

هدف اصلی : هدف اصلی در این پژوهش بررسی و تحلیل افکار و اندیشه‌های سیاسی فردوسی است.

اهداف فرعی :

- ۱- تبیین مولفه‌های اندیشه سیاسی شاهنامه
- ۲- تبیین روش حکومت و کشورداری در شاهنامه که بازگو کننده و بازتاب اندیشه‌های سیاسی دوران حکومت ساسانیان است.

۳-۱ اهمیت موضوع تحقیق و انگیزه انتخاب آن :

شاهنامه بزرگترین اثر منظوم حماسی در جهان است که به تبیین اندیشه‌های سیاسی آرمان شاهی و ایرانشهری می‌پردازد. در زمان ساسانیان روش کشور داری و آیین پادشاهی ویژه ای برقرار بوده است که با ورود به ایران این اندیشه‌ها اندکی تغییر یافته و با اندیشه اسلامی تلفیق شده و فردوسی با وجود پذیرش دین اسلام و آیین مسلمانی علاقه وافری به آداب و آیین پادشاهی دوران باستان و اجداد خویش است و از آنجا که جزو طبقه دهقانان که جزو بزرگ زادگان ایران به شمار می‌روند بوده است و با صرف سی سال از عمر گرانبهای خود قصد داشت این آیین و آداب را که از دیدگاه او در بستر تاریخ و با گذر زمان به دست فراموسی سپرده شده بود را دوباره احیا کند.

۴-۱ سوالات تحقیق:

سوال اصلی: دیدگاههای فردوسی درباره آیین حکومت (حکمت خسروانی) در ایران پیش از اسلام چگونه است؟

سوال فرعی :

۱- مهم ترین مولفه های آیین و اندیشه سیاسی در شاهنامه کدامند؟

۲- ویژگی های پادشاه آرمانی چیست؟

۳- روابط پادشاه با دیگر گروههای جامعه به چه نحوی بوده است؟

۵-۱ فرضیات تحقیق:

از آنجا که این پژوهش کیفی است بنابراین فرضیه ندارد ولی در پی اثبات مولفه‌های اندیشه سیاسی در شاهنامه است

۱-۶ مدل تحقیق :

مدل تحقیق در این پایان نامه به صورت تحلیلی و توصیفی می باشد. یعنی نگارنده با بررسی اندیشه‌های سیاسی دوران ساسانیان و آگاه شدن از مولفه‌های این اندیشه‌ها و نیز با بررسی عصر فردوسی و تاثیر حکومت آن دوران بر مردم و به تبع آن بر شخص فردوسی که باعث می شد دوران از یاد رفته ایران باستان را بخاطر آورد و خواستار ایجاد چنین حکومت‌هایی بر جامعه خویش است

۱-۷-۱ مهمترین مفاهیم و اصطلاحات خاص پژوهش:

۱-۷-۱ سیاست (Politics):

«در معنای عام، هرگونه راهبرد و روش و مشی برای اداره یا به کرد هر امری از امور چه شخصی چه اجتماعی (سیاست) گفته می شود چنان که از سیاست اقتصادی، سیاست نظامی، سیاست مالی، سیاست آموزشی و جز آن‌ها سخن می‌گوییم به معنای خاص هر امری که مربوط به دولت و مدیریت و تعیین شکل و مقاصد و چگونگی فعالیت دولت باشد از مقوله امور سیاسی است، بنابراین هرگاه از سیاست به معنای خاص سخن می‌گوییم همواره با دولت یعنی سازمان قدرت در جامعه که نگهبان وضع موجود یا پیش برنده آن در امور کشور، رهبری طبقات، مسائل کشاکش بر سر قدرت سیاسی میان حزب‌ها و گروه‌های بانفوذ و غیره است. هم‌چنین روابط میان ملت‌ها و دولت‌ها از این مقوله است (سیاست خارجی) که مطالعه آن‌ها موضوع علم سیاست است. (آشوری، ۱۳۷۰، ص ۲۱۲-۲۱۳) در این تعریف سیاست در واقع تدبیر زندگی معنا شده است که در دو وجه خاص و عام حوزه متفاوت دارد. در این پژوهش صورت گرفته سیاست در معنای خاص آن به کار رفته است تا به اندیشه‌هایی اختصاص یابد که مربوط به حکومت و حاکمیت و امور آن می‌گردد. در فرهنگ علوم سیاسی حاکمیت، قدرتی معرفی شده که نظم حقوقی از آن ناشی می‌شود و مشروط قدرت به صورت عام به معنی توانائی عملی کردن خواسته‌هاست. مهم‌ترین و اصلی‌ترین موضوع در علم سیاست واژه

قدرت است و در واقع سیاست مبارزه‌ائی است برای در اختیار داشتن قدرت. به این ترتیب قدرت از ملزومات حاکمیت و کشورداری محسوب می‌شود و به طور کلی بدون داشتن قدرت، حاکمیت معنایی ندارد و پادشاه بدون دارا بودن قدرت توان اداره کشور را ندارد.

۱-۷-۲ تعریف قدرت

به عقیده ماکس وبر، قدرت عبارت است موقعیت یا فرصتی که در چهارچوب رابطه اجتماعی وجود دارد و به فرد امکان می‌دهد تا صرف نظر از مبنایی که این فرصت بر آن استوار است، خواست و اردهی خود را حتی با وجود مقاومت دیگران بر آن‌ها تحمیل کند. (وبر، ۱۳۷۴، ص ۶۵)

برتراند راسل هم قدرت را هیجان «قوه قهریه دولت» می‌داند، و قدرت و عظمت را برترین آرزوی نوع بشر محسوب می‌دارد. (راسل، ۱۳۷۰، ص ۳۲)

به هر حال قدرت، توانایی دارنده آن است برای واداشتن دیگران به تسلی در برابر خواست خود به هر شکلی، به رغم مقاومت دیگران، از این رو، قدرت آن چیزی است که روابط سیاسی انسان‌ها را از دیگر روابط آن‌ها متمایز می‌کند. (آشوری، ۱۳۷۶، ص ۲۴۷)

البته قدرت همیشه مبتنی بر زور نیست و ممکن است بر ایمان و وفاداری، عادت یا منافع مبتنی باشد. در واقع قدرت نسبی است و وابسته به موقعیت می‌گردد: «قدرتمندترین فرد نیز چندان قدرتمند نیست که همیشه سرور باقی بماند، مگر اینکه قدرت خود را به حق و فرمانبری را به وظیفه تبدیل کند». (همان منبع ص ۲۴۷) بعضی از پژوهشگران مالکیت و مقام اجتماعی را مهمترین گونه از منابع قدرت دانسته‌اند (آیور، ۱۳۵۴، ص ۱۰۶) و بعضی دیگر از موقع جغرافیایی وسعت زمین، مافع ملی، توان اقتصادی، توان نظامی و جمعیت به عنوان منابع قدرت نام برده‌اند (عالم، همان کتاب ص ۹۳) وجود قدرت در به کار بردن آن است؛ و تجلی آن در وادار ساختن مردم به قبول موجودیتش و نیز در نظارت بر رفتار ایشان. قدرتی نیرومندتر است که با تحت‌الشعاع قرار دادن قدرت دیگر، برتری خود را نسبت به آن به ثبوت برساند اما رسوم و عادات قوانین و عرف و اعتقادات جامعه، حاکم بر نظام قدرت است و

مرزهای قدرت را مشخص می‌کند. (مک آیور، همان کتاب) آنچه برای شکل‌گیری جامعه سیاسی مهم‌ترین رکن محسوب می‌شود حاکمیت است زیرا بدون تصور وجود حاکم، جامعه سیاسی هویتی نخواهد داشت لذا برای دستیابی به اندیشه‌های سیاسی نیز می‌بایست ابتدا حاکمیت در جامعه سیاسی شناخته شود و جایگاه آن مورد بررسی دقیق و موشکافانه قرار گیرد:

۱-۷-۳ حاکمیت:

حاکمیت یا فرمانفرمایی، قدرت عالی دولت است که قانون‌گذار و اجراکننده قانون می‌باشد و بالاتر از آن قدرتی نیست. (استانلی بن، ۱۳۷۱، ص ۱۳۳) ژان بُدن (Jean Bodin) حاکمیت را داشتن قدرت فائده‌ای بر شهروندان و اتباع می‌داند که قانون آرا محدود نکرده باشد. حاکمیت، دولت را از دیگر گروه‌ها و مجتمع‌های انسانی متمایز می‌کند زیرا نمی‌توان دولت را بدون حاکمیت تصور کرد. (عالم همان کتاب ص ۲۴۴-۲۴۳) حاکمیت، قدرت سیاسی برتری است که به کسی واگذار شده که اقداماتش تابع شخص دیگری نیست و بر اراده او نمی‌توان مسلط و چیره شد و به قولی حاکمیت، قدرت حکمرانی دولت و ویژگی عالی قدرت است؛ زیرا این قدرت هیچ قدرتی بالاتری را نمی‌پذیرد و هیچ قدرتی دیگری نمی‌تواند با آن رقابت کند، بنابراین حاکمیت، مطلق و نامحدود است. و عالی‌ترین ویژگی دولتمداری است. (عالم، همان کتاب ص ۲۴۵-۲۴۶)

بر همین اساس برخی از محققان علوم سیاسی «حاکم (Severeign)» را انسان معنی برتری می‌دانند که عادت به اطاعت از یک انسان دیگر نداشته باشد و خود از اطاعت اکثریت افراد جامعه برخوردار باشد. (استانلی بن، همان مقاله، ص ۱۳۳-۱۳۴)

۱-۷-۴ اقتدار

اقتدار مفهومی است که با قدرت و حاکمیت - هر دو - ارتباط می‌یابد، اقتدار قدرتی است که همان قدرت مشروع است. از این رو مشروعیت جزئی اساسی از مفهوم اقتدار است، یعنی